

Фотографії військовиків Російської імператорської армії як джерело для біографічних досліджень

Микола МИХАЙЛІЧЕНКО (Суми)

У своїй статті, яка вийшла у попередньому номері журналу, я описав випадок, коли на перший погляд малоінформативна світлина дала поштовх для досить результативного біографічного дослідження. У даній роботі я спробую описати деякі підходи для визначення біографічних відомостей про військовиків Російської імператорської армії, використавши в якості прикладу фотографії з власної колекції.

Фото вояків РІА відрізняються різним рівнем інформативності. Так, відсутність написів на знімках, даних про фотоательє, специфічних для певних родів військ предметів уніформи і спорядження, нашивок, шифровок на погонах, полкових знаків, нагород тощо дозволяє фахівцю лише приблизно визначити час зйомки. Разом із тим, у багатьох випадках можна отримати відомості про місце служби і навіть особу портретованого. У будь-якому разі, найповніше розкриття інформаційних можливостей військових світлин можливе лише за умови володіння знаннями з уніформології, фалеристики і навіть палеографії.

Деяке виключення складають знімки, які засвідчують особу військовика й містять "готову" інформацію про його чин (або звання) та місце служби. В якості прикладу наведемо фото молодшого унтер-офіцера 189-ї пішої Тамбовської дружини Державного ополчення Івана Стрехолета (іл. 1). Пошук у базі даних "Памяти героев Великой войны 1914–1918 годов" дозволив уточнити його по-батькові (Іванович) та місце проживання – с. Тихоновичі Охрімівської волості Сосницького повіту Чернігівської губернії¹. При цьому відмітимо, що і в цьому випадку

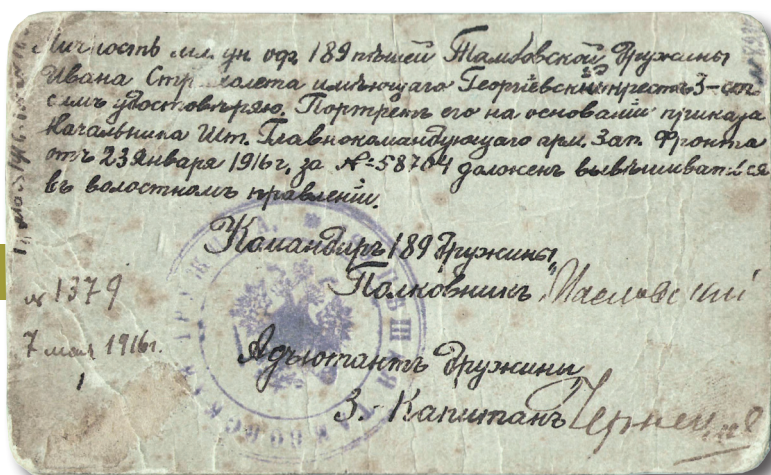
знання з уніформології та фалеристики не є зайвими. Так, відсутність на погонах шнура "вольнопределяющего" констатує невисокий рівень освіти унтер-офіцера. Наявність медалі "У пам'ять 200-річчя Полтавської битви" вказує на те, що портретований у 1909 р. служив у полку, який брав участь в цій баталії². У свою чергу, медаль "У пам'ять 300-річчя царювання дому Романових", найімовірніше, свідчить про його перебування станом на 1913 р. на службі у будь-якій державній інституції або на виборній посаді (не нижче сільського старости) у волосних та сільських управліннях³.

Найбільший інформаційний потенціал для з'ясування особи портретованого містять інскрипти – дарчі або пам'ятні написи на знімках (найчастіше на зворотах). При цьому слід пам'ятати, що найбільш достовірними можуть вважатися написи, які зроблені приблизно в період фотографування (вони відрізняються характерним написанням, орфографією, використанням чорнил або хімічних олівців тощо). Разом із тим, на знімках нерідко зустрічаються відносно сучасні записи, зроблені родичами портретованого, колекціонерами, продавцями антикваріату та ін. Такі написи можуть бути помилковими, а інколи й підробленими.

Прикладом інформативного інскрипту є фото зауряд-прапорщика Семена Федоровича Пиніна (іл. 2). Як бачимо, напис на звороті знімку містить інформацію про місце його служби, адресу постійного проживання і навіть ім'я дружини. Пошук у загальнодоступних базах даних дозволив з'ясувати факти біографії цього вояка. Отже, Пинін Семен Федорович народився у 1874 р. в с. Красне Тульчинського повіту (за

адміністративно-територіальним поділом 1920-х рр.)⁴. У 1895 р. призваний на службу до 74-го піхотного Ставропольського полку (дислокувався в Умані). Проходив навчання у Ризькому навчальному унтер-офіцерському батальйоні (1896–1898 рр.) та у школі підпрапорщиків (1907 р.). Відслужив 12 років надстрокової служби на посаді фельдфебеля. Підпрапорщик. Нагороджений нагрудною срібною медаллю "За старанність" (рос. "За усердие") на стрічці ордена Св. Анни та відзнакою ордена Св. Анни. У 1913 р. звільнений у запас. Оселився у Царичині-на-Волзі. Наприкінці липня 1914 р. мобілізований, перейменований у зауряд-прапорщика і призначений молодшим офіцером 1-ї роти Саратовської 226-ї пішої дружини ополчення. 3 червня 1915 р. служив на посаді молодшого офіцера 3-ї роти 477-ї Херсонської пішої дружини Державного ополчення. За "відмінно старанну і особливо ревну службу і труди понесені під час військових дій" нагороджений золотою нагрудною медаллю на стрічці ордена Св. Анни. У лютому 1916 р. відкомандирований до 1-ї Школи прапорщиків Державного ополчення Південно-Західного фронту (м. Житомир). У червні 1916 р. йому було присвоєно чин прапорщика і призначено на службу до 754-ї Харківської пішої дружини ополчення. Служив на посадах молодшого офіцера 3-ї роти, начальника караульної команди, командира 2-ї роти (з лютого 1917 р.)⁵. На жаль, нам не вдалося з'ясувати обставини подальшого життя Семени Пиніна. Відомо, що з 1925 р. він перебував на особливому обліку у Кам'янець-Подільському ДПУ як колишній вояк Армії УНР⁶.

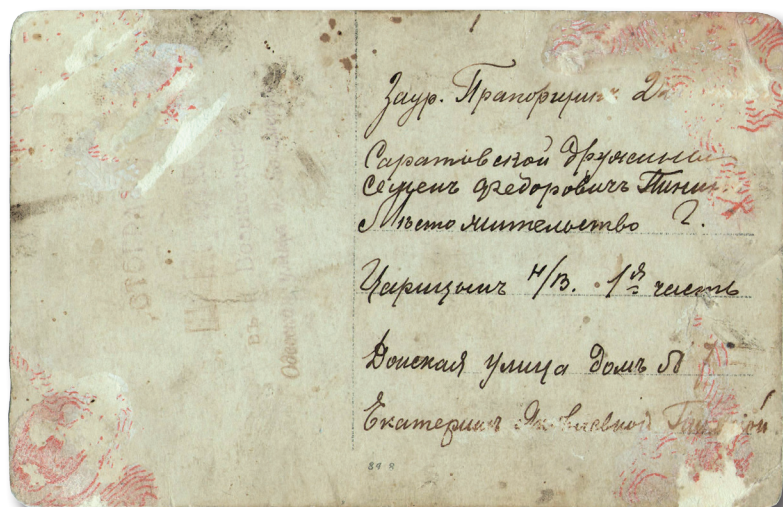
У описаних вище випадках інформація про портретованого, так би мовити, "лежить на поверхні". Проте

л. 1

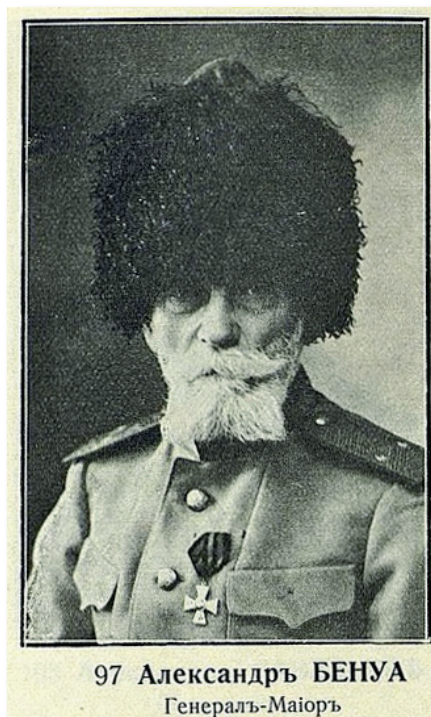

л. 2

л. 3

існують випадки, коли визначити особу на знімку можна навіть тоді, коли її ім'я на фотокартці не зазначене, але існують деякі суттєві "зачіпки", які вказують на місце служби, чин, нагороди тощо. Прикладом успішної атрибуції є групове фото військових (іл.3). Шифровки "5" та артилерійські спецзнаки на погонах дозволяють визначити їх як офіцерів 5-ї артилерійської бригади⁷. Кількох вояків вдалося ідентифікувати досить швидко завдяки розміщеному в Інтернеті груповому знімку офіцерів бригади, зробленому в 1913 р. Складнішою виявилася справа визначення особи полковника, Георгіївського кавалера (третій зліва). Припустивши, що офіцер міг служити у 5-й артилерійській бригаді (що було зовсім не обов'язково, оскільки на його погонах відсутні шифровки), я склав список усіх штаб-офіцерів цієї бригади, нагороджених орденом Св. Георгія, і почав розшукувати їх фото. Нарешті, фото-портрет генерал-майора Олександра Бенуа (іл. 4), розміщений у базі

Іл. 4

даних "Офицеры РИА", не залишив сумнівів у тому, що саме ця людина представлена на досліджуваному мною знімку⁸. Життєвий шлях Олександра Михайловича виявився досить добре вивченим. Він народився у 1862 р., закінчив елітне Павловське військово-училище. Брав участь у російсько-японській та Першій світовій війнах, Громадянській війні в Росії. Останній чин у російській армії – генерал-майор, остання посада – інспектор артилерії 19-го армійського корпусу⁹. Служив у збройних силах Української Держави, командир XIII легкої гарматної бригади (Харків), генеральний хорунжий¹⁰. Згодом служив у Західній добровольчій армії. 3 грудня 1919 р. на еміграції у Німеччині, де і помер у 1944 р.¹¹

Таким чином, військові фотографії можуть стати важливим біографічним джерелом. Проте, у більшості випадків лише за умов наявності інформативних написів і можливості отримання даних про місце служби портретованого.

Примітки:

1. Стрехолет (Стрехалет) Иван Иванович. Карточка на прибывших (нижние чины). Портал "Памяти героев Великой войны 1914–1918 годов". URL: https://gwar.mil.ru/heroes/document/416/?page_id=20651808
2. Полное собрание законов Российской Империи, собрание III. – СПб., 1909. – Т. 29/1. – С. 500–501. – № 32149.
3. Полное собрание законов Российской Империи, собрание III. – СПб., 1913. – Т. 33/1. – С. 182–183. – № 38853.
4. Волков С.В. База данных "Участники Белого движения в России" на январь 2016. Буква П. – С. 298. У послужному списку (вочевидь помилково) вказано, що походить з "крестьян Тульской губернии".
5. Послужной список командира 2-й роты 754-й пешей дружины прапорщика Семена Федоровича Пинина. Портал "Памяти героев Великой войны 1914–1918 годов". URL: https://gwar.mil.ru/heroes/document/50518457/?page_id=50659234
6. Волков С.В. База данных "Участники Белого движения в России" на

январь 2016. Буква П. – С. 298.

7. До Першої світової війни бригада дислокувалася у Житомирі. Воювала на Південно-Західному та Західному фронтах. У липні 1917 р. отримала найменування "бригади смерті". У жовтні 1917 р. призначена до українізації. Кілька офіцерів бригади продовжили службу в українських арміях.

8. Бенуа Александр Михайлович. База даних "Офицеры РИА". URL: https://ria1914.info/index.php?title=Бенуа_Александр_Михайлович

9. Волков С.В. База данных "Участники Белого движения в России" на январь 2016. Буква Б. – С. 299.

10. Самутин П. Організація Українського Війська за часів Української Держави 1918 р. (Матеріали до історії Українського Війська) // Вісті комбатанта. – 1965. – Ч. 4. – С. 14.

11. Волков С.В. База данных "Участники Белого движения в России" на январь 2016. Буква Б. – С. 299.